

LBRIS

We know
books

Vilfredo Pareto

TRANSFORMAREA
DEMOCRAȚIEI

Traducere din limba italiană de Oana Pughineanu

Alexandria
Publishing House

Cuprins

Tabel cronologic.....	5
Context istoric	9
I. GENERALITĂȚI	13
II. DEZINTEGRAREA SUVERANITĂȚII CENTRALE.....	31
III. CICLUL PLUTOCRATIC.....	63
IV. SENTIMENTELE.....	75
V. APENDICE.....	93
Glosar	117

Vilfredo Pareto

Transformarea democrației

I. GENERALITĂȚI

Titlul acestui studiu este imprecis și este folosit aici doar în lipsă de ceva mai bun.

Pentru început, termenul democrație este indeterminat, la fel ca mulți alți termeni ai limbajului comun. Sumner Maine* crede că poate scăpa de dificultățile folosirii lui, substituindu-l cu *guvern popular*; acesta fiind numele pe care l-a dat eseurilor sale. Dar al doilea termen nu este cu mult mai bine definit decât primul și nici nu trebuie să avem speranța de a găsi altul pentru a da o formă riguroasă și precisă pentru ceea ce e indeterminat și fugitiv.

După aceea, ca să spunem adevărul, nu există o for-

* Henry Sumner Maine (1822-1888), jurist și istoric britanic, profesor la Oxford, considerat un fondator al istoriei dreptului, dreptului comparat și al antropologiei legale. Dintre lucrările sale cele mai însemnate amintim: *Ancient Law: Its Connexion with the Early History of Society and Its Relation to Modern Ideas*, [Legea veche: conexiunile ei cu istoria timpurie a societății și conexiunile ei cu ideile moderne], 1861, și *Popular Government: Four Essays*, [Guvernul popular: patru eseuri], 1885. [Nota editorului: În continuare, notele cu asterisk, * aparțin editorului, cele numerotate sunt ale autorului].

mă rapidă de a transforma o stare în alta, ci, mai degrabă, este o continuă mutație similară cu cea pe care timpul o cauzează ființelor vii. Dorim să studiem un aspect al acestei transformări.

Folosind o metodă experimentală, trebuie să o localizăm într-o serie proprie, dar și într-un întreg de fenomene sociale; altfel vom fi expuși pericolului de a face, în loc de o cercetare obiectivă, o expunere subiectivă de sentimente, cauzate de vederea unei singure caracteristici.

Două dificultăți apar aici. Studiul complexului social este lung și doar tentativa de a-l realiza a umplut cele două volume ale *Sociologiei**. Voi fi deci constrâns, contra voinței mele, să trimit adesea la aceste volume pentru observații care aici nu ar avea loc¹. Dar pentru a evita să obolesc cititorul, care ar trebui să se familiarizeze în detaliu cu ele, voi începe acest studiu cu câteva descoperiri relevante. A doua dificultate se naște din faptul că, având în vedere doar seria transformărilor „guvernelor populare”, din care face parte transformarea curentă, avem de-a face cu un enorm volum de documente istorice de studiat. Partea de care am putut ține cont este mică, dar, chiar și așa, este atât de mare încât este imposibil să o explicăm sumar în articole care trebuie să fie scurte și cuprinzătoare. Va trebui deci să ne rezumăm la exemple puține.

Cititorul care va dori să studieze subiectul în detaliu îl va găsi în multe cărți de care am ținut cont și cărora nu

* Este vorba de lucrarea sa *Trattato di sociologia generale* [*Tratat de sociologie generală*], 1916.

¹ Voi face asta punând în paranteză numerele paragrafelor din *Sociologie* la care fac trimitere.

am pretenția să le fac concurență; din contră, recunosc că am învățat din ele puținul pe care îl cunosc, și dacă nu le citez pe toate sau pe majoritatea, nu e pentru a ascunde ceea ce le datorez, ci doar din motive de spațiu și pentru că aici nu scriu o istorie a doctrinelor. Nu voi fi reținut nici de venerația pe care o datorez măștrilor, în caz că descopăr orice discordanță între teorie și fapte; pentru că acestea stau deasupra noastră, a tuturor cercetătorilor care urmăm metoda experimentală.

Să reamintim câteva principii generale, extrase din *Sociologie*.

În cazul fiecărui eveniment social trebuie să studiem substanța lui, felul în care a fost văzut și tiparele de gândire la care a dat naștere.

Partea cea mai constantă și deci cea mai importantă a substanței e dată de sentimente și interese (2146). Am făcut o analiză a primelor în *Sociologie* și au ieșit în evidență câteva elemente, numite *reziduuri*. De interese m-am ocupat dinadins în partea de Economie politică*.

Manifestarea sentimentelor și intereselor ia o formă extrem de variată. La fel și consecințele lor logice. Acestea au fost în general studiate de către istorie, fiind de mare valoare ramurile moderne ale acestei discipline, care investighează originile instituțiilor.

Oamenii văd faptele prin prisma propriilor prejudecăți, iar dacă azi oamenii civilizați nu mai cred că soarele se aruncă în ocean în fiecare seară, au alte credințe care

* *Cours d'économie politique* [*Curs de economie politică*], 1896-1897, și *Manuale di economia politica con una introduzione alla scienza sociale* [Manual de economie politică cu o introducere în științele sociale], 1906.

nu mai puțin decât aceasta se îndepărtează de realitate. În plus, este naturală dorința de a nu ne mulțumi să aflăm cum, ci și de ce. Știința logico-experimentală ne permite să răspundem acestor întrebări în anumite limite, dar oamenii nu suportă aceste limite, disprețuiesc contingentul și țintesc către absolut. Și, din moment ce știința experimentală este rar folosită și urmată în domeniile sociale, aceasta este înlocuită cu pseudoștiințe care interpretează faptele prin sentiment, dorințe, prejudecăți, prin acțiunea adesea inconștientă a intereselor și în multe alte moduri, toate străine de știința logico-experimentală. Astfel se nasc acele moduri de gândire pe care în *Sociologie* le-am numit *derivații*.

Ele sunt extrem de variabile, adesea colorate și efemere precum curcubeul, dar sub toată această varietate de forme se ascunde, la fel precum pentru alte fapte umane, o parte constantă, iar aceasta a fost studiată în *Sociologie*, unde am cercetat elementele *derivațiilor*.

Nici metafizica, cu principiile absolute, nici empirismul, căruia îi ajung asemănări superficiale, nu se preocupă de astfel de analize. Pentru a explica fenomenele prezente, empirismul caută în trecut fenomene identice, dar nu le găsește și nici nu le poate găsi pentru că istoria nu se repetă niciodată, pentru că sunt infinite combinațiile care se nasc din elementele acțiunilor umane, iar istoria vorbește doar despre aceste acțiuni.

Ordinea socială nu este niciodată perfect nemișcată; este într-o continuă devenire, dar mișcarea poate să fie mai mult sau mai puțin rapidă. Acest lucru se observă în Antichitate, atât la Sparta, cât și la Atena; în timpurile moderne, atât în China, cât și în Anglia. Diferența con-

stă în faptul că mișcarea poate fi lentă, precum în Sparta sau China, sau rapidă, precum în Atena sau Anglia. Mai mult, aceleași diferențe se pot regăsi în aceeași țară, dar în perioade diferite. De exemplu, în Italia, mișcarea nu încetează niciodată, din timpurile legendare ale lui Romulus până în zilele noastre, dar nu se manifestă în fiecare an cu aceeași intensitate.

Este ușor să înțelegem felul în care oamenii marchează începutul unei noi ere. Venirea lui Cristos marchează era religiei creștine, Hegira este un semn pentru musulmani, Revoluția Franceză din 1789 pentru cei ce crede în religiile „democratice”, revoluția lui Lenin pentru credinciosul uneia dintre religiile celei de-a treia Internaționale etc. Știința logico-experimentală nu ar trebui să intre în dispute privind aceste lucruri, deoarece fiind vorba de credință, subiectul depășește cu totul câmpul experimental. Dar dacă evenimentele se studiază doar ca fapte, lăsând la o parte credința, se ajunge la cunoașterea faptului că noile ere sunt noi doar în formă, în timp ce, în substanță, sunt puncte corespunzătoare vârfurilor curbei mișcării continue. Dacă gândim de sus în jos, exista un creștinism de dinainte de Cristos, un mahomedanism înainte de Mahomed, o „democrație” înainte de Revoluția Franceză, un bolșevism înainte de revoluția lui Lenin.

Privind în acest fel evenimentele, situându-ne în afara credinței, este util, indispensabil pentru știința experimentală, dar adesea poate dăuna acțiunii. Scepticismul naște teoria, credința împinge către acțiune, iar viața practică este constituită din acțiuni. Idealurile pot apărea ca absurde, dar foarte utile pentru societate, iar acest

lucru trebuie să ni-l amintim des aici, deoarece este ușor de trecut cu vederea.

Această distincție între utilitatea științei experimentale și utilitatea socială este fundamentală; m-am ocupat îndelung în *Sociologie* de ea și o menționez aici doar pentru a evita riscul ca atunci când fac referire la fapte și legături între fapte, ele să fie văzute ca încurajarea unei anumite acțiuni, așa cum mi s-a mai întâmplat. Dacă din fapte aș putea trage concluzia că burghezia noastră se îndreaptă către ruină, nu am intenția să judec acest eveniment ca „bun” sau „rău”, la fel cum nu aș putea acorda această judecată căderii seniorilor feudali, pregătită de Cruciade. Nici nu aș încuraja burghezia să-și schimbe calea, nici nu aș predica pentru reforma obiceiurilor, gusturilor și prejudecăților și, cu atât mai puțin, aș lăsa să se creadă că am o rețetă care să vindece burghezia sau societatea, în general, de boala de care suferă. Din contră, declar în mod explicit că o astfel de rețetă (să presupunem că ea ar exista, de dragul discuției) îmi este total necunoscută: sunt precum medicul care recunoaște că pacientul are tuberculoză, dar nu știe cum să o trateze. Permiteți-mi să adaug că, până când știința socială nu va progresa, empiricul, omul practic sunt adesea mai perspicace în privința tratamentelor pentru organismului social decât doctorul, omul de știință, chiar dacă primii ar putea să se bazeze uneori pe cunoștințele ultimilor.

Raționalismul, una dintre *religiile* intelectuale, afirmă că distincția dintre teorie și practică, dintre ceea ce este logic posibil și credința în imposibil, în fantastic, diferența dintre scopurile reale și cele ideale nu ar trebui să existe. Că ar trebui să lucrăm pentru dispariția ei. Așa

să fie, dar noi cercetăm ceea ce există și nu ceea ce *ar trebui* să fie. Când se vor schimba sentimentele, gusturile, interesele și modurile de acțiune ale oamenilor, se vor schimba și premisele gândirii noastre, dar nu înainte (2411).

O obiecție ar putea fi ridicată. Dacă ar exista o astfel de transformare, ar fi în folosul științei să o ia în considerare de pe acum; dar felul în care se desfășoară evenimentele, observabil de mai bine de două mii de ani nu oferă vreun indiciu că s-ar apropia de sfârșit. Să lăsăm deci urmașilor truda studierii omului din viitorul îndepărtat, mulțumindu-ne cu omul trecutului, al prezentului și al viitorului apropiat.

Numărul oamenilor ce sunt de acord cu o astfel de poziție se reduce, pe măsură ce scriu acest text. Cei care aderă ar putea să dispară cu totul acum, când sunt pe cale să dezvolt consecințele principiilor expuse. Totuși, nu le pot ascunde.

Prima este că orice stare, fiind produsul stărilor trecute și originea celor viitoare, cine ar vrea să se pronunțe în mod absolut asupra unei stări ca fiind „bună” sau „rea”, ar putea-o face doar dacă ar cunoaște toate stările viitoare până la infinit¹. Dar pentru că acest lucru nu este posibil, nu poate face o astfel de judecată. Trebuie să renunțe la absolut și să se mulțumească cu contingentul, să definească acei termeni, *bine* și *rău*, cercetând doar efectele *immediate* ale stării de fapt studiate și fixând limite pentru a indica ce înseamnă *imediat*.

Proscripțiile din vremea Triumviratului la Roma,

¹ A se vedea în *Sociologia*, I § 2238 (B 2).

teroarea din timpul primei Revoluții franceze, teroarea bolșevicilor au fost „bune” sau „rele”? Acestor întrebări li se poate răspunde în termeni de sentimentele, credință, judecăți care pleacă de la concepte *a priori*, metafizice, nu în termenii purei științe logico-experimentale.

Un concept îndepărtat al interdependenței evenimentelor istorice îl găsim la Clemenceau, care spune că Revoluția Franceză ar trebuie luată în considerare toată, în întregime (ca un *bloc*), iar cine o acceptă în parte, trebuie să o accepte în totalitate. Aici se vede bine diferența între gândirea științifică și *derivații*. Dacă Clemenceau ar fi dorit să fie logic, atunci ar fi trebuit să extindă principiul la actuala revoluție rusă. În schimb, îl neglijează, fără să dea vreo explicație și nu consideră revoluția rusă ca fiind un bloc, o condamnă pentru Teroarea ei, refuzând să condamne Revoluția Franceză pentru exact același lucru.

Profităm de ocazie pentru a observa că este un caz particular al unui fenomen general. Puține lucruri cu adevărat noi se pot spune despre faptele sociale care reproduc în fiecare epocă, deoarece cu siguranță au făcut o impresie oamenilor inteligenți care le-au văzut, iar diferența dintre aceste impresii și punctul de vedere al științei constă doar într-o mai bună aproximare a adevărului experimental.

De exemplu, necunosătorul explică diferit solul „gras” și solul „slab” față de un chimist. Al doilea știe ceea ce primul nu cunoaște: elementele din care sunt compuse solurile numite astfel. Chimistii văd termenii de „bogat” și „sărac” ca acceptabili și preciși, în timp ce necunosătorii îi consideră imprecisi și nefolositori

într-un discurs științific. Ar fi un nonsens să negăm progresul făcut de chimie sau să spunem că savantul chimist îl plagiază pe necunosător. Nu ar fi corect nici să susținem, cum fac unii „domni”, că fiecare teorie socială copiază autorii de dinainte, ajungând să găsească, în Aristotel, teoria lui Darwin.

Un concept al oscilației economice se poate găsi în Biblie, în povestea celor șapte vaci grase și șapte vaci slabe, la fel și în scrierile lui Clément Juglar*, dar aproximarea realității este diferită. La fel, se poate găsi o teorie a oscilațiilor cu caracter social în metafizica lui Vico**, în cea a lui Ferrari*** sau în știința modernă logico-experimentală¹.

Studierea atentă a faptelor ne învață un lucru foarte important, că „oscilațiile diferitelor părți ale întregului social sunt în relație de interdependență, aceste oscilații sunt pur și simplu manifestări ale schimbărilor care au loc în părțile însele. Dacă se vrea neapărat să se facă uz de termenul înșelător de *cauză*, se poate spune că perioada *descendentă* este cauza perioadei *ascendente* și invers; dar asta ar trebui să se înțeleagă în sensul că perioada as-

* Clément Juglar (1819-1905), medic, economist și statistician francez, cunoscut ca unul din primii savanți care au studiat „ciclurile economice”.

** Giambattista Vico (1668-1744), filosof, istoric și jurist italian, cunoscut mai ales pentru lucrarea sa *Știința nouă* (1744), unde schițează ideea unei ciclicități a erelor istorice.

*** Giuseppe Ferrari (1811-1876), filosof și om politic italian, responsabil de redescoperirea operei lui Vico în secolul al XIX-lea.

¹ A se vedea ediția franceză a *Sociologiei*, § 2330.